

על דעת הלוחמים והתושבים: לא היה טבח

ההיסטוריון אליעזר טאובר ערך תחקיר חסר תקדים בהיקפו ובפרטנותו על פרשת דירי-אסין, שהייתה לאיל-ניגוח נגד ישראל בכלל ונגד הימין ומחתרותיו בפרט. רמת הפרטנות והצלבת העדויות אינה מותירה עוד מקום לספקות, ודאי לא להאשמות |

יוסי ברנע

דירי-אסין: סוף המיתוס

אליעזר טאובר

כנרת זמורה ביתן, 2017 | 379 עמ'

אירועי דירי-אסין שהתרחשו בתש"ח לוטים עד היום בערפל סמיך. גם בין החוקרים ישנה מחלוקת מה אירע שם, אך דומה כי בשנים האחרונות תדמיתה הציבורית של הפרשה היא כי אירע שם טבח נורא. תמצית לדימוי זה נותנים דבריו של ההיסטוריון אורי בן-אליעזר: "כוחות מאנשי האצ"ל והלח"י שפשטו באפרייל לכפר, באישורו של שאלתיאל מפקד ה'הגנה', התעלמו מהסכם אי-התקפה שהיה קיים בין הכפר לבין השכונות היהודיות הסמוכות. בעת ההשתלטות על הכפר הם טבחו בתושבים והרגו מאתיים וחמישים גברים, נשים וילדים. דבר הטבח נודע ברבים, והשפעתו על בריחת הערבים מכל הארץ הייתה רבה!"

גרסה דומה לזו מופיעה בספרו של ההיסטוריון הביקורתי יגאל עילם, המוסיף כי "שבויים שנלקחו למסע ניצחון לרחובות ירושלים הוחזרו לכפר ונורו שם... פרשת

דיר-יאסין הייתה לכתם מביש על לחימתו של היישוב היהודי למען עצם קיומו וחירותו. היא זעזעה את דעת הקהל בארץ ובעולם ונוצלה היטב בכלי ההסברה והתעמולה הערביים, בזמן המלחמה ועוד שנים רבות אחריה. היא הגבירה, ככל הנראה, את מגמת הבריחה של התושבים הערבים בכפרים ששכנו בתחום ההתיישבות היהודית וראו עצמם מועדים להתקפה יהודית".²

לעומת שיטה זו, הסבורה שאירע בכפר טבח נוראי, עומדת גישתו של ההיסטוריון הצבאי אורי מילשטיין. היא באה לידי ביטוי בספרו בן ארבעת הכרכים 'תולדות מלחמת העצמאות'³ ובספרו 'עלילת דם בדיר-יאסין: הספר השחור'⁴, ועיקרה הוא שההגנה והפלמ"ח ניפחו את אירועי דיר-יאסין והוציאו אותם מההקשר הכללי של קרבות נוספים. על פי מילשטיין, במלחמת העצמאות אומנם נטבחו משפחות ערביות שלמות, אך לרוב אירעו מקרים אלו במהלך ההתקפות של כוחות יהודיים על כפרים ערביים במחצית הראשונה של 1948,⁵ וכיבושים אכזריים של כפרים בוצעו בידי ההגנה והפלמ"ח. לעומת זאת, פרשת דיר-יאסין הועלתה לימים בידי מנהיגי היישוב וההגנה והפלמ"ח למעמד של טבח ייחודי ונעשה לה פרסום בשל עוינותם הפוליטית כלפי האצ"ל וכדי להסיח את הדעת ממעשי ההגנה. "בן-גוריון ומפא"י ניצלו במתכוון את פרשת דיר-יאסין כדי למנוע חתימת הסכם לשיתוף הרוויזיוניסטים בממשלה, שבאותם ימים נדון בתל-אביב".

כדי לחשוף את טיב האירועים שהיו בדיר-יאסין ולהכריע במחלוקת בין ההיסטוריונים, ההיסטוריון אליעזר טאובר ערך תחקיר חסר תקדים בהיקפו ובפרטנותו על פרשה זו, שהייתה לאיל-ניגוח נגד ישראל בכלל ונגד הימין ומחתרותיו בפרט. טאובר למד להכיר כל אחד ואחד מן המעורבים בפרשה: הלוחמים, התושבים וההרוגים. הוא השווה עדות לעדות, גרסה לגרסה, מקור למקור, מספר למספר. במפתיע גילה שאין פער גדול בין עדויות לוחמי המחתרות לבין אלו של הניצולים הערבים. את כל חוטי העובדות שאסף ארג לתמונה בהירה של אחד הימים הדרמטיים ביותר בתולדות היחסים בין יהודים לערבים בארץ ישראל. בספרו, שהופיע בקיץ האחרון, ערפל הקרב מתפוגג ואירועי דיר-יאסין שהיו בבוקר התשעה באפריל 1948 מתבהרים.

הספר פורס תמונה מלאה על הסוגיות שהיו במחלוקת תוך מתן תשובה מלאה להן ועונה על שאלות רבות הנוגעות לידיעות על אירועי הקרב והמעורבות הישראלית לפניו: האם הכפר היה כפר ייחודי לשכונת היהודית באזור? האם היה אכן רציול סביר לכיבושו מבחינה ביטחונית? האם ההגנה אישרה את הפעולה? באיזו מידה הייתה מעורבת בקרב? ושאלת השאלות: האם בקרב זה בוצע טבח אכזרי במאות אזרחים חפים מפשע?

מברית לקרב

ראשית, על הקרב בכפר ועל הרקע לו. לדברי מילשטיין, חיסול הכפר שבפאתיה המערביים של ירושלים נכלל בפקודת "מבצע נחשון". מילשטיין מפתיע בהעירו שמוח'תאר הכפר היה מודיע של ההגנה. מנגד, הוא מציין שלמרות ההסכם שכת הכפר עם השכונות היהודיות הסמוכות, ביום 30 במארס החלה הידרדרות. ביום זה הודיע מרדכי גיחון, קצין מודיעין של ההגנה בירושלים, ש-150 חמושים עיראקים נכנסו לכפר. מפקד המודיעין של ההגנה בעיר ציין ב-4 באפריל שהשכונות היהודיות המערביות הותקפו יומיים קודם לכן בריות, גם מכיוון דיר-יאסין. המתקפות נמשכו: ב-4 בחודש הותקפו מכונית ומשאית, ואור ל-9 בו הוצבה בדיר-יאסין מרגמה.⁶

שמועות שווא על כניסת לוחמים זרים. רחוב בדיר-יאסין לאחר הקרב / באדיבות מכון ז'בוטינסקי

הבהרה חשובה לקשר בין ההגנה לכפר מצויה בספרו החדש של טאובר. הוא כותב שהידיעה על כניסת 150 החמושים הייתה ידיעת שווא. מודיעין ההגנה הפיץ את הידיעה ב-9 באפריל אף כי היא כבר הופרכה. "שמועות על נוכחות זרים בכפר המשיכו לזרום, וכאשר אצ"ל ולח"י תקפו את דיר-יאסין, הם היו משוכנעים שהכפר גדוש לוחמים זרים".⁷ לפיכך, במבט לאחור אפשר לסכם כי החיילים היהודים היו סבורים באותה עת, על פי הידיעות שנמסרו להם, כי הכפר היה עוין, אף שידיעה זו הייתה מבוססת על שמועות שקריות והכפר לא היווה סכנה של ממש לכוחות הישראליים.

לפי מילשטיין, כמו גם לפי טאובר, ההגנה והפלמ"ח היו מעורבים לא רק בתכנון הקרב אלא גם בקרב עצמו. מילשטיין אף מביא את עדות הפלמ"חניק קלמן רוזנבלט, שסיפר כי "יחד עם שישה אנשים, עברתי מבית לבית, השלכנו רימונים לתוך הבתים לפני שנכנסנו אליהם. את אנשי אצ"ל ולח"י פגשנו באמצע הכפר".⁸

טאובר מציין כי כדי לעקוב אחרי הקרב, הקימו מפקדי ההגנה הבכירים עמדת פיקוד בגבעת-שואל, ממזרח לכפר. זלמן מרט, מפקד גדוד מוריה, שהה שם רוב הזמן, ולעיתים הגיעו אליה ציון אלדד, קצין המבצעים, וכן מפקד ההגנה בירושלים דוד שאלתיאל. אך נראה כי הפעולות לא הסתכמו בידיעה, אישור ומודיעין. יעקב וג, מפקד פלוגה, יצא עם שתי כיתות לסייע לתוקפי הכפר בשתי שריוניות מצוידות בשתי מרגמות, במקלע ובשבעה רובים. לדברי משה וכמן, שהיה מפקד אחת הכיתות, "הכיתה הייתה מעורבת בפעולות קרביות יותר מאשר בפניו פצועים".

אל הכפר הגיעו כוחות לח"י ואצ"ל מחזיתות שונות עוד קודם עלות השחר כדי לנצל את גורם ההפתעה. אך הקרב עצמו החל לפני הזמן שנקבע בגלל טעות אנוש. חמש דקות לפני שעת השי"ן דרדר אחד מלוחמי האצ"ל אבן בהיותו סמוך לעמדת שמירה בכפר. אחד השומרים אמר "מחמוד", ומפקד הכיתה של האצ"ל חשב ששמע "אחדות" – המחצית הראשונה של הסיסמה "אחדות לוחמת" – והשיב "לוחמת". השומר איסמעיל מוחמד עטייה שמע את העברית, ירה ופגע בלוחם בירכו והקרב החל.

מכאן ואילך האירועים הסתבכו. לפי טאובר, אביהם של שניים מהשומרים בעמדת השמירה "הגיה לפתע מול לוחמי האצ"ל" כשהוא צועק שהם הפרו את ההסכם שלהם עם הכפר. "הם קרוב לוודאי לא הבינו על מה הוא מדבר, וכאשר סטר על פניו של אחד מהם, ירו בו. בתוך דקות ספורות התעורר הכפר כולו מקולות הירי והפיצוצים".¹⁰

עם עלות השחר, בשעה רבע לחמש, היה הכוח התוקף של האצ"ל חשוף לאש הצלפים הערבים, והם החלו לירות מעמדות ומתוך הבתים. הדבר גרם לפגיעת רבים מאנשי הכוח התוקף. כבר בשעה חמש נפצע ברגלו מיכאל חריף, אחד מסגניו של מפקד כוח האצ"ל בן-ציון כהן – לאחר שהמחלקה שלו עברה את שורת הבתים הראשונה שבכפר.

בשעה שש, כשהקרב התחולל כבר בשורה השלישית של הבתים, נפצע בן-ציון כהן עצמו מכדור בכרכו. המפקד הבכיר ביותר של אצ"ל שנותר עתה בשטח היה יהודה לפידות בן ה-19. לדבריו, כבר בשעה זו מחצית מאנשי אצ"ל היו מנוטרלים בשל פציעה או בשל טיפול בפצועים. כתוצאה מכך היו לוחמי אצ"ל שהחלו לחשוב על נסיגה, ואכן בשעה שבע הגיע שליח של אצ"ל לגזרת הלחימה של לח"י להסביר שהאצ"ל שוקל נסיגה. בתשובה הוא נענה שמאחר שלח"י נמצא כבר בתוך הכפר (כבר משעה שש), מן הראוי שיחזיקו מעמד.

בשל המידע של לח"י, המשיכו לוחמי אצ"ל בקרב, אבל למרכז הכפר הם הגיעו רק בתשע בבוקר, כשרבים מהלוחמים עדיין נמצאים בבתים החיצונים של הכפר. בדרכו למרכז הכפר היה על כוח האצ"ל לתקוף שמונה בתים שהיו שייכים למשפחות

עטייה ועיד, ובשלב הזה נפצע קשה יהודה סגל מצרור בבטנו, ולכך היו השלכות, כפי שיתברר בהמשך.

לעומת אצ"ל, שהגיע מצפון, כוח הלח"י יצא בפיקודו של פתחיה זליבנסקי מגבעת-שואל בארבע לפנות בוקר בכוונה לתקוף את היעד מצפון-מזרח. מסלול הכוח היה קל מזה של אנשי אצ"ל, והלוחמים התקרבו במהירות אל הכפר. הוביל אותם שמעון מוניטה, שלמעשה היה מושתל של ההגנה בלח"י. הכוח כבש כמה בתים סמוך לבית הספר שבכפר כבר לפני השעה חמש וחצי בבוקר. לאחר מכן, בדרכו למרכז הכפר, השתמשו אנשיו בחומרי נפץ כדי לפוצץ את הדלתות שהיו עשויות מברזל. בשעה שש הגיע הכוח למרכז הכפר, שם סבלו מאש שנורתה עליהם ממערב הכפר. אחד הראשונים שנפצע היה הסופר עמוס קינן, שנורה בשוגג בעקבו בידי אחד מחבריו.

האם היה טבח?

לפי משקיפים וכתבי עיתונים, "אותו יום נהרגו בדיר-יאסין עד 254 כפריים", ועל משמעות המספר ממהר ההיסטוריון בני מוריס להוסיף נקודה שאליה יתייחס טאובר בפרוטרוט: "לכולם היה עניין לפרסם מספר גדול של אבדות ערביות: ההגנה כדי להכתים את אצ"ל ולח"י, כדי להשליט פחד ולעורר את הערבים המפוחדים לברוח מן הארץ".¹¹ מספרים בסדר גודל זה נזרקים עד היום לחלל האוויר, כפי שראינו למשל בצייטוט שבפתח מאמרנו, אך אין להם יסוד. עמותת 'זוכרות', העוסקת בהנצחת הנכבה, מציינת בתחילת חוברת שהוציאה לאור¹² ש"כאן במקום הזה, בכפר דיר-יאסין, נעשה פשע לפני 58 שנה, נרצחו כאן 115 אנשים, בהם נשים, ילדים וזקנים חסרי מגן" (אבל ברשימת השמות מופיעים רק 92 שמות. מילשטיין נוקב ב-93 לפי רשימותיו של מוחמד אבו מחמיד אל-יאסיני, מפליטי הכפר).¹³

באילו נסיבות נהרגו? האם מדובר בטבח? כדי לברר שאלה זו נציג מצד אחד אסמכתאות מהתובעים בבית המשפט של ההיסטוריה, הבאה לידי ביטוי בספרות ההיסטורית, כמו למשל בספרו של בני מוריס, ומחוזקת בחומר שאספה עמותת 'זוכרות' בעלת האג'נדה. מצד שני נעמיד את ספריו של מילשטיין ובמיוחד ספרו של אליעזר טאובר, המסביר כי "על מנת להגיע לתיאור מלא ומהימן של הפרשה, היה צורך לנבור בכל 'הפרטים הקטנים'... אין מנוס מבירור נסיבות המוות המדויקות של כל אחד מהאנשים שנהרגו".¹⁴

הדו"ח הראשון שנציג הוא של בני מוריס,¹⁵ המסתמך על דו"ח של יצחק לוי, מפקד הש"י בירושלים (שלא נכח במקום) מיום 12.4.48, ועל פיו "כיבוש הכפר נעשה באכזריות רבה" ו"חלק מהשבויים שנלקחו והועברו למקומות מעצר, ובהם נשים וילדים, נרצחו באכזריות על ידי שומריהם".

לכך נוספה עדותו של איש הפלמ"ח וההיסטוריון מאיר פעיל על כי במחצבה של הכפר נרצחו חמישה אנשים שקודם לכן הובלו ברחובות העיר. עדות נוספת היא של נציג הצלב האדום ז'ק דה-רינייה. לדבריו "כולם ראו גוויות גברים, נשים וילדים נקובות בכדורים... אנשי היחידה ששהו בכפר היו כולם צעירים. נערים וגברים חמושים מכף רגל ועד ראש, אקדחים, תת-מקלעים, רימונים וגם סכינים גדולות, מוכתמות בדם. נערה צעירה ויפה, בעלת עיניים של פושעת, הראתה לי סכין נוטפת דם..."¹⁶.

דה-רינייה כותב שמפקד האצ"ל אמר לו כי "בסך הכול יותר מ-200 מתים, גברים נשים וילדים. כ-150 גופות נותרו במקום... מחשש הסכנה שביריבון הגופות, הם נאספו, הובלו מרחק מה והונחו בתעלה גדולה... אין אפשרות לראות בגלל שזה אזור תחת אש [אף שהביקור התקיים אחרי הקרב, ב-11.4.48].

י"ב], כ-20 גופות תקועות בשטח ניטרלי בין הכוחות הערבים לפלוגות ה'ארגון', כ-50 גופות מצויות בכפר...". דה-רינייה מוסיף: "אני נכנס לבית, החדר הראשון חשוך, הכול במהומה... אני מוצא, בינות לרהיטים קרועים, שמיות ופסולת מכל הסוגים, כמה גופות קרות. [ה]טבח בוצע כאן ע"י מכונות ירייה, אחר כך ברימון, ולבסוף סיימו בסכינים, כפי שניתן לראות, אותו דבר בחדר הבא... ובבית השכן וכך הלאה... [גופה אחת של] אישה, שוודאי הייתה בחודש השמיני להריגה, פגועה בכטנה, עם חריכות אבק שריפה על שמלתה, שמעידות שהיא נורתה מטווח קרוב"¹⁷.

במילים אחרות, מדובר בטבח בחפים מפשע. לעומת עדות זו, לפי דו"ח של רופאים יהודים שביקרו במקום (ובהם יו"ר סניף ירושלים של ההסתדרות הרפואית וסגנו), הם התרשמו שסיבת המוות של כל האנשים שנבדקו הייתה ירי או פצצות, ו"כל האנשים היו בבגדיהם, ולא היו כל סימנים של התעללות בגוויות"¹⁸.

הגישה של עמותת 'זוכרות' היא חד-משמעית: מדובר ב"רוצחים שפלים"¹⁹. חלקה של ההגנה מובלט שכן אף על פי שהכפריים הצליחו להדוף את ההתקפה הראשונה, חיילים יהודים מקצועיים סיעו ל"פורשים" וכבשו במהירות את דיר-יאסין. מה שהתרחש אחר כך היה מרחץ דמים, טבח בדם קר, שבו מעל 200 גברים, נשים וילדים פלסטינים נרצחו, רובם בירי מטווח קצר.²⁰ בחוברת מצוין שהקרב היה קשה מאחר שהאש שנתרה מבית המוח'תאר הקשתה על הלוחמים. לעומת זאת לפי עדות מאיר פעיל "הלחימה לא הייתה קשה. אם הם היו חיילים טובים, הם יכלו לכבוש את כל הכפר בערך בשעה"²¹.

גם לנשים בכפר היה חלק בלחימה. כוחות יהודיים מסיירים בדיר-יאסין לאחר הקרב באדיבות מכון ז'בוטינסקי

לפי החוברת, הטבח החל לאחר הקרב, לאחר עזיבת יחידות הפלמ"ח את המקום. "בעקבות אירוע בו התגלה נשק בבגדיו של גבר שהתחפש לאישה [כלומר התחזות שלמעשה הצדיקה את חיסולו! י"ב] מפקד הארגון,²² יהודה סגל (המכונה "יפתח") נורה ונפצע אנושות על מדרגות אחד הבתים בבוקר הקרב. כשתושבי הבית נכנעו בעוד סגל שוכב בקרבת מקום, פתח אחד מאנשי האצ"ל בירי לעברם ממכונת ירייה וצעק: "זה בשביל יפתח". בין קורבנות ההוצאה להורג היו לפחות אישה אחת וילד אחד. "טאובר מציין שהיורה ננוף על ידי מפקד האצ"ל בירושלים מנחם קאופמן שנכח במקום, והתירוץ שלו למעשים היה: "מישהו מהם החזיק ברובה וניסה לירות", והיו אנשי אצ"ל שאישרו את דבריו. טאובר עצמו מפקפק בתירוץ הלוחם בשל עצם הצעקה "זה בשביל יפתח", אמירה שמשמעה כי תגובת הנגד הייתה נקמה על מותו של יפתח ולא הגנה עצמית.

פריצת הדרך של טאובר

נסקור עתה את יתר חידושי המרכזיים של טאובר, המבוססים כאמור על מחקר חסר תקדים בפרטנותו.

לוחמים או אזרחים

עדויות לוחמים שטאובר אסף מלמדות כי הללו לא יכלו להבחין בין הלוחמים הערביים לבין חפים מפשע, וכל איש ואישה בכפר היו חשודים בלוחמה. פתחיה זליבנסקי, מפקד כוח הלח"י, הורה להשתמש בנשים ערביות לשאת את הפצועים ו"אחדות מהנשים האלה נורו בידי צלפים (ערבים)".²³ זאת ועוד, טאובר מציין שיש עדויות רבות, של ערבים ויהודים כאחד, שלנשים ערביות היה חלק פעיל בקרב, באספקת תחמושת ובאיסוף כלי נשק ושמקצתן הפעילו כלי נשק. "אחד הסיפורים המפורסמים יותר הוא של חילוה זיידאן, שבנה נהרג כלוחם בקרב, ולאחר מכן בעלה ולבסוף היא עצמה".²⁴ הוא אף מציין שהיסטוריון ערבי שכתב על דיר-יאסין ציין 18 שמות של נשים שנהרגו, לדבריו, בקרב. אם נוסיף לכך עדויות של ערבים ויהודים על לוחמים שהתחפשו לנשים ("בשעה שהמקורות הערביים דיווחו בעיקר על לוחמים שניסו להימלט מהכפר כשהם מחופשים לנשים, המקורות היהודיים טענו שהלוחמים התחפשו לנשים כדי שיוכלו לתקוף לוחמים יהודים ביתר קלות") – הרי ברור שלא ניתן היה לשרטט קווים אדומים בין נשים לוחמות לנשים חפות מפשע.

הטענות בדבר אונס והתעללות

על טענת מעשי האונס כותב טאובר דברים מדהימים: "אחד הראשונים להיפגש עם פליטים מדיר-יאסין שהגיעו לירושלים הערבית היה האזם נוסייבה, עורך החדשות

בערבית של שירות השידור המנדטורי בערבית, והוא שאל את חוסיין אל-ח'אלדי (הסמכות הערבית הבכירה בירושלים באותו זמן) איך לסקר את האירוע. 'אנו חייבים להפיק מכך את המרב', ענה לו הלה. 'אני חושב שצריך לתת לזה את מרב התעמולה האפשרית, בגלל שלא נראה שמדינות ערב מעוניינות לעזור לנו ואנו עומדים בפני קטסטרופה'. 'לכן', אמר ח'אלדי, 'אנו חייבים להציג תמונה שלא באמת מה שקרה, אלא צריך להגזים מעט, שאז, אולי מדינות ערב תהיינה יותר נלהבות לבוא לעזור לנו... הוא הכין לנוסייבה גילוי דעת חריף, שהכיל תיאורי אונס וכל מיני מעשי זוועה אחרים, וזה שודר ופורסם עד מהרה ברחבי הארץ. אחדים מהפליטים זומנו למטה של ח'אלדי. 'אנו מבקשים שתאמרו שהיהודים שחטו אנשים, ביצעו זוועות, אנסו ושדדו זהב', הוא אמר להם. כשהניצולים מחו והביעו את התנגדותם להביא תיאורי אונס כוזבים, ח'אלדי התעקש שהם חייבים לומר זאת כדי להפעיל לחץ על צבאות ערב לשחרר את ארץ ישראל מהיהודים".²⁵

זאת ועוד, בן למשפחת ג'אבר מן הכפר אמר שאם רוצים להפליל את היהודים – אין לעשות זאת על חשבון דיר-יאסין ונשותיו.²⁶ "אני רוצה להדגיש את העובדה שלא הייתה אף תקרית אונס. זה היה חלק משקר גדול, שמקצת הערבים ומקצת מנהיגי המציאו".²⁷ אולם המחיר של סיפורי האונס היה גבוה דווקא לרעת הערבים. ברגע שנפוצו שמועות על האונס, הייתה דמורליזציה בציבור הערבי ורבים מהם נמלטו מהארץ כי נפל פחד היהודים עליהם, כפי שאמר מוח'תאר מאחד הכפרים באזור לנוסייבה, "אנו לא מפחדים ממוות, אבל אנו לא יכולים להשלים עם זה שנשותינו תיאנסנה. אנחנו לא יכולים לשרוד אם תיאנסנה".²⁸

כבר מילשטיין ציין בספרו על דיר-יאסין כי "מזכיר הוועד העליון הערבי הורה להגזים בתיאור התעללות היהודים בגוויות ולדווח על רצח ילדים ועל אונס נשים הרות. עדות דומה מסר אחד מתושבי הכפר".²⁹

פיצוץ הבתים

שלא כמו אנשי אצ"ל, לוחמי לח"י השתמשו בחומרי נפץ כבר בתחילת הקרב. לאחר שרימון יד שנזרק לתוך בית לא הספיק להפסקת הירי ממנו, ולאחר שנכשל הניסיון להבקיע דלת ברזל באמצעות רימון יד (מילשטיין מציין שהמידע המודיעיני היה על דלתות עץ ולא ברזל) מפני ש"הלוחם שכח בלאו הכי להוציא את הנצרה, עד כדי כך היו מקצת התוקפים לא מאומנים", החלו אנשי לח"י לפוצץ דלתות בחומרי נפץ. אנשי האצ"ל, שהתקשו לפגוע בבתים, מחוסר מיומנות ומפני שהבתים היו מבוצרים טוב משחשבו, החלו לפי הצעת יהושע (גל) גולדשמיד, קצין המבצעים של האצ"ל בירושלים, לפוצץ את דרכם לתוך הבתים. פיצוץ הבתים נעשה כשתחת חיפוי אש מניח אחד הלוחמים אצבע של חומר הנפץ ג'ליגנייט כדי לפעור חור בדלת, בעוד חברו זורק תרמיל מלא חומר נפץ דרך החור לתוך הבית. לדברי קאופמן "הם פוצצו באופן

הזה אחד עשר בתים, בית אחד כל רבע שעה, כשיושבי הבתים נקברים תחת ההריסות (בהודעה מוקדמת דיבר האצ"ל על חמישה בתים בלבד). לדברי אנשי אצ"ל, הם הזהירו את יושבי הבתים והציעו להם להיכנע לפני שיפוצצו עליהם את הבתים. האזהרה נאמרה בערבית, והכפריים התבקשו לעזוב את הבתים בידיים מורמות. גם אחדים מהניצולים הערבים סיפרו על האזהרות האלה. קאופמן העיד שכעבור זמן הובא מירושלים רמקול מופעל בסוללות לצורך השמעת האזהרה.

עקיבא אזולאי, סגן מפקד גבעת-שאול מטעם ההגנה, סיפר שהאזהרות נשמעו בכל אותו היום.³⁰ אף שבפיצוץ הבתים נהרגו כמובן אזרחים, אין מדובר בטבח, מה גם שהייתה להם אפשרות להימלט מגורלם.

ההרג במחצבה

טאובר בודק אם אומנם היה טבח במחצבה, ואם כן – של כמה. הוא סבור שתמצית הסיפור היא שקבוצה של שבויים, כנראה לוחמים שנפלו בשבי, נלקחה במשאית למצעד ניצחון בירושלים ואז הם הוחזרו לכפר והוצאו להורג. המספרים הנמסרים לגבי אירוע זה שונים: 7, 8, 14, 21, 25 ואף 40 איש. "הבעיה בסיפור הייתה שאף אחד מהערבים שסיפרו אותו לא ראה את זה במו עיניו... היחיד שטען כי נכח בהוצאה להורג היה מאיר פעיל... למעשה מקצת הערבים ביססו את דבריהם על אלה שלו".³¹

בהמשך טוען טאובר ביחס להריגות במחצבה ש"אם הן התרחשו בכלל, נהרגו בהן שישה אנשים לכל היותר, פחות באופן משמעותי מרוב תיאורי האירוע הזה. המספרים האלה שוללים לחלוטין את הגרסה הדו-שלבית של האירוע, שרבים אחזו בה, ולפיה לאחר שהקרב הסתיים והפלמ"ח עזב, פתחו אצ"ל ולח"י בטבח בקנה מידה מלא".³²

מילשטיין מציין שאנשי לח"י שלחו בשתי משאיות זקנים נשים וילדים לבסיס לח"י שבשכונת שיח'-באדר, בשעה שאנשי לח"י אחרים, יחד עם אנשי האצ"ל בראשות משה ברזילי ויואל קמחי, הובילו במשאיות את תושבי דיר-יאסין בכמה סבבים לירושלים המזרחית. המשאית האחרונה עברה במאה שערים לאחר כניסת השבת, ונוסעיה שוחררו בירושלים הערבית. אגב קשירת הרצח למסע השבויים מעיר טאובר שהטענה על מסלול המשאיות יכולה להוכיח אם אכן היה ניסיון בבחירת המסלול לצורך השפלת השבויים. לאור עדויות על מיקום השיירה הוא קובע ש"זה היה אחד המסלולים הקצרים ביותר האפשריים מדיר-יאסין לירושלים הערבית".³³

פירוט שמות ההרוגים

דומה שהתרומה העיקרית והחשובה ביותר של טאובר בספרו הוא הפירוט השמי של ההרוגים תוך ציון נסיבות מותם ומידת השתתפותם בלחימה. מדובר ברשימה של 101

איש, 60 גברים ו-41 נשים מגילים שונים, כולל תינוקות וילדים קטנים. גברים בגיל 14–60, כלומר כאלו שיכולים להיות לוחמים, היו 42 אחוז מתוך סך כל ההרוגים (אגב, מוחמד זהראן, שהיה כבן 70, ירה ברובהו עד שנפגע). 58 אחוז מההרוגים היו ילדים עד גיל תיכון, נשים וזקנים. לפי הרשימה, 24 מהערבים שנהרגו היו לוחמים פעילים מתוך לא יותר מ-80 לוחמים. "נסיבות המוות המדויקות של 17 מתוך 101 ההרוגים לא ידועות. לפי הרשימה, מתוך 84 ההרוגים הנותרים, 61 נהרגו בתנאי קרב, מתוך 23 הנותרים, 11 נורו למוות באמצעות מקלע בידי לוחם אצ"ל [בתקרית שציינתי קודם לכן. י"ב], ובאשר להוצאות להורג במחצבות, אם הן התרחשו בכלל, נהרגו בהן שישה אנשים לכל היותר, פחות באופן משמעותי מרוב תיאורי האירוע הזה".³⁴

בסכמו את טענתו שלא היה טבח מסביר טאובר ששבע עשיריות מכאלף תושבי דיר-יאסין הצליחו לברוח מההתקפה (ומשום שהתוקפים אפשרו זאת), שתי עשיריות נלקחו בשבי ואחר כך שוחררו, ועשירית אחת נהרגה. לטענתו, היחס בין מספר הערבים שנהרגו לאלה שנפצעו (כמאה) לא העיד על טבח. "גם היחס בין מספר הערבים שנהרגו ואלה שנלקחו בשבי (פי שניים ויותר) לא העיד על טבח... לבסוף, העובדה שהרוב המכריע (תשע עשיריות) שרד מן ההתקפה היא ראיה טובה אף יותר לכך שלא היה טבח. 61 מתוך 84 האנשים שנסיבות מותם הובררו נהרגו בתנאי קרב, גם אם הם עצמם לא היו לוחמים פעילים... אני חושב שרוב אלה שנהרגו היו מקרב הלוחמים והנשים והילדים שעזרו ללוחמים – הצהיר אחד הניצולים".³⁵

*

סיכומו של דבר: בדיר-יאסין לא נהרגו כ-250 אזרחים חפים מפשע, אלא כמאה איש, שחלקם היו לוחמים או תומכי לחימה, ורק בכמה תקריות אכן ניתן לדבר על טבח של חפים מפשע. להתקפה על דיר-יאסין קדם שיתוף פעולה עם ההגנה, ובקרב השתתפה גם יחידה של הפלמ"ח. לכפר היה הסכם שיתוף פעולה עם שכונות האזור היהודיות, והוא אכן עמד בתנאי ההסכם, ורק טעויות הביאו למסקנה שאינו בגדר כפר ידיוותי. הנה לנו עוד היבט במורכבות המציאות כפי שהייתה, ולא כפי שנלמדה מסיפורי המיתוס.

1. אורי בן-אליעזר, דרך הכוונת: היווצרותו של המיליטריזם הישראלי, 1936–1956, תל-אביב: דביר, תשנ"ו, עמ' 255.
2. יגאל עילם, ההגנה: הדרך הצינינית אל הכוח, תל-אביב: זמורה ביתן מודן, תשל"ט, עמ' 287.
3. אורי מילשטיין, תולדות מלחמת העצמאות (ארבעה כרכים), תל-אביב: זמורה-ביתן, 1989–1991.
4. אורי מילשטיין, עלילת דם בדיר-יאסין: הספר השחור, עורכות: שולמית לבנת ונעמה וולקני, תל-אביב:
5. ראייה לכך הוא שואב מדבריה של לוחמת הפלמ"ח נתיבה בן-יהודה על הרג שבויים בעין-זיתון. נתיבה בן יהודה, מבעד לעבותות: רומן על שלושה חודשים ב-1948, ירושלים: דומינו, 1985, עמ' 246–247.
6. מילשטיין, עלילת דם בדיר-יאסין, עמ' 12, 30.
7. טאובר, דיר-יאסין, עמ' 28.
8. מילשטיין, עלילת דם בדיר-יאסין, עמ' 49.

9. טאובר, דיר-יאסין, עמ' 106.
10. שם, עמ' 66.
11. בני מוריס, קורבנות: תולדות הסכסוך הציוני ערבי 1881–2001, תל-אביב: עם עובד, 2003, עמ' 201. מוריס מסתמך שם על דבריו של אורי מילשטיין בתולדות מלחמת העצמאות.
12. דניאל מקגואן ואחרים, זוכרות את דיר-יאסין, תל-אביב: עמותת זוכרות, 2004, עמ' 3.
13. מילשטיין, עלילת דם בדיר-יאסין, עמ' 64.
14. טאובר, דיר-יאסין, עמ' 11.
15. מוריס, קורבנות (ראו הערה 11).
16. שם.
17. זוכרות את דיר-יאסין, עמ' 17.
18. טאובר, דיר-יאסין, עמ' 155.
19. זוכרות את דיר-יאסין, עמ' 4.
20. שם, עמ' 6.
21. שם, עמ' 14.
22. לפי העדויות שבידינו דומה שהיה מפקד כיתה בארגון.
23. שם, עמ' 69.
24. שם, עמ' 90.
25. טאובר, דיר-יאסין, עמ' 142.
26. שם, עמ' 290, הערה 108.
27. שם, עמ' 143.
28. שם, עמ' 191.
29. מילשטיין, עלילת דם בדיר-יאסין, עמ' 69.
30. טאובר, דיר-יאסין, עמ' 79.
31. שם, עמ' 132.
32. שם, עמ' 141.
33. שם, עמ' 148.
34. שם, עמ' 140–141; טבלת שמות ההרוגים, הגיל ונסיבות המוות: שם, עמ' 134–139.
35. שם, עמ' 226.